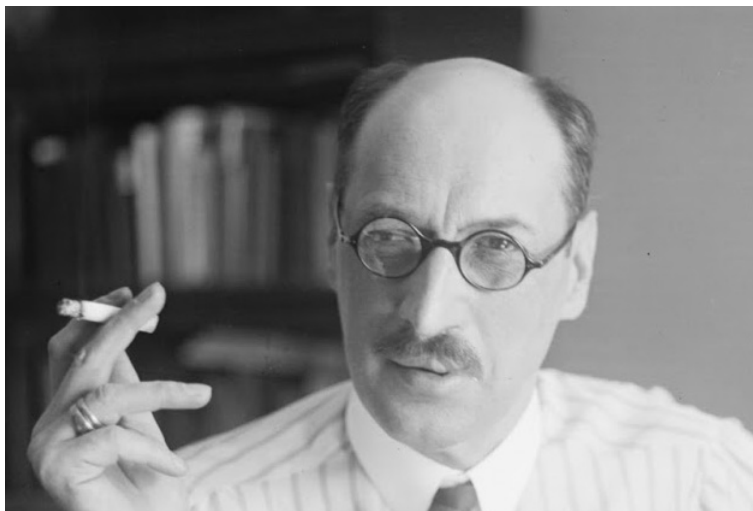

Jogvédelem és politikai aktivizmus között – a párizsi Emberi Jogok Magyar Ligája, 1924–1939 ^[1]

A franciaországi magyar emigráció története részben feltárt, részben teljesen kiaknázatlan terület. 1990 előtt számosan foglalkoztak annak történetével, de e munkákban elsősorban a magyar munkásmozgalom, és azon belül is az emigrációban működő kommunista párt ténykedése kapott nagyobb visszhangot. Az Emberi Jogok Magyar Ligájáról, a magyar emigráció ezen fontos szervezetéről – jóllehet a nemzetközi kutatásban meg-megújuló érdeklődés mutatkozik az egyes nemzetek jogvédő szervezetei iránt – még nem készült átfogó ismertetés. Az alábbiakban arra teszek kísérletet, hogy fennmaradt dokumentumok, a Liga és egykori résztvevőinek iratai, emlékezései alapján felvázoljam a magyar liga két világháború közötti történetének néhány sarokpontját.

A franciaországi magyar emigráció története részben feltárt, részben teljesen kiaknázatlan terület. 1990 előtt számosan foglalkoztak annak történetével: Pécsi Anna és mások munkáiban elsősorban a magyar munkásmozgalom, és azon belül is az emigrációban működő kommunista párt ténykedése kapott nagyobb [popup title="visszhangot"] format="Default click" activate="click" close text="PÉCSI ANNA: Magyarok a franciaországi forradalmi munkásmozgalomban. Kossuth Kiadó, Bp., 1982; KOMJÁT IRÉN–PÉCSI ANNA: A szabadság vándorai. Kossuth Kiadó, Bp., 1973."]. A hatvanas évektől feltámadó memoár-irodalomban is szép számú, a francia mozgalomban ténykedő egykori magyar aktivista emlékezett meg a Franciaországban töltött évekről – jobbára akkor is a helyzet megkívánta mozgalmi [popup title="hangoltsággal"] format="Default click" activate="click" close text="Itt nagyon sok művet lehetne említeni. Elsősorban BAJOMI LÁZÁR ENDRE: Párizs nem ereszt el. Szépirodalmi, Bp., 1975; ARANYOSSI MAGDA: Rendszertelen önéletrajz. Kossuth Kiadó, Bp., 1978; KOMJÁT IRÉN: Az idők sodrában. Kossuth Kiadó, Bp., 1964; NORMAI ERNŐ: Beatrice egyik apródja. Magvető, Bp., 1987, vagy TAMÁS ALADÁR: Felleges számkivettség. Szépirodalmi, Bp., 1970 művei tanulságosak, de a párizsi betétekkel bőven ellátott visszaemlékezések sora igen hosszú. És tulajdonképp ide tartozik a Franciaországban letelepedett Löffler A. Pál kéziratban maradt munkássága is: Országos Széchényi Könyvtár Kézirattár, Fol. Hung. 3273: LÖFFLER A(DOLF). PÁL: Párizsi napló, 1924–1939 és ILLYÉS GYULA: Hunok Párizsban (Magvető, Bp., 1978) című regénye is."]. Ezek az emlékiratok közösek a kommunista párt – amúgy meglehetősen cikcakkos – húszas-harmincas évekbeli vonalának retrospektív helyeslésében, azaz a párttörténetírás szempontjainak átvételében, a belső konfliktusok bemutatásának lehetőség szerinti tompításában. Ugyanakkor egy szoros olvasat számos érdekes mozzanatot hozhat felszínre belőlük, amelyek relevánsak lehetnek akár a magyar kommunista mozgalom történetének, akár a női helyzeteknek, akár az emigráns életviszonyoknak a napvilágra hozatalában.

A hatvanas évektől, ahogy *Károlyi Mihály* életműve hazatért, már itt-ott szó eshetett arról, hogy nem a teljes emigráns munkásmozgalom állt kommunista irányítás alatt, és itt-ott, bár nem mindig pozitív kontextusban, már felmerülhetett, hogy voltak szociáldemokraták, „két és felesek”, októbriák, a Világosság-csoport tagjai ebben az emigrációs közösségben, akik meglehetősen erővel rendelkeztek. Ugyanakkor ennek a kérésnek a bemutatása sokat várhatott magára az emigrációról szóló feldolgozásokban: Hajdu Tibor *Károlyi-életrajza* viszonylag részletesen kitért a száműzött politikus és az emigráns szociáldemokraták, illetve az Emberi Jogok Magyar Ligája kapcsolatára, és az általa szerkesztett *Károlyi-levélezésben* is szép számmal szerepelnek a Liga történetét érintő iratok. L. Nagy Zsuzsa pedig egy vékony, és nagyon alacsony példányszámban kiadott kötetben állított emléket *Bóta Ernő*nek, a Liga hosszú időn keresztül meghatározó [popup title="személyiségének"] format="Default click" activate="click" close text="Két emberöltő a magyarság szolgálatában. Bóta Ernő emlékkönyv. Szerk. L. NAGY ZSUZSA. Debrecen –Boulogne-sur-Seine, 1992."]. Am átfogó ismertetés azóta sem készült a magyar emigráció ezen fontos szervezetéről, jóllehet a nemzetközi kutatásban meg-megújuló érdeklődés mutatkozik az egyes nemzetek jogvédő szervezetei [popup title="iránt"] format="Default click" activate="click" close text="Pl. a legutóbbi: SCHMALE, WOLFGANG–TREIBLMAYR, CHRISTOPHER (eds.): Human Rights Leagues in Europe (1898–2016). Wien, 2017, Fritz Steiner Verlag (Historische Mitteilungen 98.).]. Az alábbiakban arra teszek kísérletet, hogy fennmaradt dokumentumok, a Liga és egykori résztvevőinek iratai, emlékezései alapján felvázoljam a magyar liga két világháború közötti történetének néhány sarokpontját.

Károlyi Mihály

A magyar liga anyaszervezetének (és minden emberi jogi szervezet egyik ősenek számító) francia ligát (*Ligue française pour la défense des droits de l'homme et du citoyen* – Az emberi és polgári jogok védelmének francia ligája) 1898-ban alapították, a Harmadik Köztársaságot alapjában megrázó Dreyfus-ügy kellős [popup title="közepén"] format="Default click" activate="click" close text="A liga történetéről: IRVINE, WILLIAM D.: Between Justice and Politics. The Ligue des droits de l'homme, 1898–1945. Stanford UP, Stanford, 2007, illetve: NAQUET, EMMANUEL: Pour l'humanité. La Ligue des droits de l'homme de l'affaire Dreyfus à la défaite de 1940. Presses Universitaires de Rennes, Rennes, 2014."]. Első elnöke *Ludovic Trarieux* mérsékelt köztársasági politikus, ügyvéd és Charente megyei szenátor volt, és a szervezet elsődleges célja az alapszabályban célként az emberi jogok védelme, az általános haladás előmozdítását jelölték meg. Az alakulást ösztönző politikai motiváció mérséklődésével (de nem eltűnésével: a Liga mindig is nagyon erősen politizáló és a köztársaság radikális-szocialista *establishmentjéhez* kötődő szervezet maradt) az egyesület napirendjén feltűntek a szociális jogokhoz (pl. sztrájk) és a francia adminisztráció működéséhez kapcsolódó ügyek (gyarmati jogok, illetve a bevándorlók jogai az első világháború után). Emellett a szervezet nagyon korán fellépett a nők szavazati jogáért, a halálbüntetés ellen, intenzíven részt vett az állam és az egyház szétválasztásáról szóló francia vitákban – természetesen a radikális világi, laikus oldalon. A Liga történetében (és a bírálók megszólalásaiban) folyamatosan visszatérő téma a francia Liga zsidósághoz, szabadkőművesekhez és a protestánsokhoz való viszonya, illetve a szervezetben játszott (állítólagos) szerepe. (A protestánsok szerepének kárhóztatása – itt most nem részletezendő okokból – Franciaországban is integráns része az ultramontán politikai kritikának). Bár a Liga vezetői vagy tagjai közül távolról sem tartozott mindenki ezekhez a csoportokhoz, kétségtelen tény ugyanakkor, hogy mind a protestánsok, mind a zsidók felülreprezentáltak a francia szervezet vezetőségében, a két csoport együttes számaránya (a protestáns vagy zsidó házastársal rendelkezőkkel együtt) csaknem 40% a századelőn, a választmányi tagok közül pedig egyharmad tartozott valamely szabadkőműves [popup title="páholyhoz"] format="Default click" activate="click" close text="IRVINE: Between Justice and Politics... 9–10."]. Sokan közülük a Harmadik Köztársaság azon elitjéhez tartoztak, amelyet a (szélső)jobboldali rendszeresen támadott: politikusok voltak, a Sorbonne vagy a Collège de France tanárai, vezető értelmiségiek, sok esetben szabadkőművesek és baloldaliak. Az egyesület a harmincas évek elején-közepén élte fénykorát, csaknem 160 ezer tagjával az egyik legnagyobb francia egyesületnek számított – több tagja volt, mint az összes politikai pártnak együttvéve. A szervezet monográfusa ugyanakkor figyelmeztet arra, hogy ez a tömeg korántsem volt aktív, illetve gyakorta foglalkozott olyan helyi, az emberi jogokhoz aligha kötődő ügyekkel, mint a bikaviadalok betiltása vagy a kivilágítatlan esti biciklizés. Hiba volna azonban tagadni, hogy a Liga meglehetősen bátorással nyúlt társadalmi kérdésekhez és az emberi jogok problémájához, akár a közhangulattal vagy saját tagjainak álláspontjával szemben is: segítette a háború alatt a dezertálásért vagy parancsmegtagadásért eljárás alá vont francia katonákat, a két háború között felvetette az észak-afrikai nem francia lakosság állampolgárságának kérdését, és a húszas évektől kiállt a Franciaországba bevándorlók jogaiért.

Ennek a törekvésnek volt logikus következménye a különböző, külsőszágbeli szekciók létrejötte, illetve olyan esetekben, ahol ez nem volt lehetséges, a franciaországi emigráns szervezetek létrehozása. A párizsi Emberi Jogok Magyar Ligája 1924. november 15-én alakult meg Párizsban, mintegy 250 főnyi közönség előtt. A levezető elnökként fungáló *Kovács I. Imre* név valójában *Juszh Iván*, Magyarországról elmenekült újságíró és politikai aktivistát takarta. A Nagyváradon 1899-ben született fiatalember, *Justh Gyula* függetlenségi párti politikus rokona egy tiltott valutaüzlet miatt menekült el Magyarországról és érkezett 1923 júliusában Párizsba. Franciául jól beszélt, mert 1915-ig egy svájci nevelőintézetben nevelkedett. Ez a körülmény és az, hogy magát a Magyar Köztársasági Párt exponensként mutatta be, nyilván megnyitott előtte bizonyos kapukat a francia

napi ügyek intézésében inkább *Bánó József* újságíróra, a Liga főtíkárára [popup title="támaszkodott" format="Default click" activate="click" close text="HAJDU: Károlyi Mihály levelezése III. 200."]. Mikor azonban Bánó – egyébként nehezen érthető okokból – az észak-franciaországi Lens-ba költözött, és oda készült átteni a Liga székhelyét is, a szervezet vezetősége fegyelmi eljárást kezdett ellene. A lens-i magyar bányászkolónia volt a kevés, Párizson kívül létrejött Liga-szervezet egyike (a csehszlovákiai, jugoszláviai szervezetek jobbára csak papíron vagy erős kijelentések formájában alakultak meg), így az a veszély fenyegetett, hogy a szervezet kettészakad. Károlyi 1929 elején egy erős hangú levélben tudatta a Liga vezetőségével, hogy „*a mai vezetőség iránt a legcsekélyebb bizalommal sem viseltetem*”, és a folyó ügyek vitelével titkárát, az akkor magát baloldali szociáldemokratának valló [popup title="Menczer Bélát" format="Default click" activate="click" close text="Menczer Béla (1902–1983): író, publicista, filozófus. Budapesten jogot hallgatott, majd 1922-ben tizennyolc havi börtönbüntetésre ítélték, majd külföldre menekült. Párizsba ment, ahol közeli kapcsolatba került Károlyi Mihállyal és a Világosság csoporttal. A II. világháború kitörése után csatlakozott de Gaulle seregéhez. Afrikában harcolt, majd a francia felszabadító mozgalom londoni sajtófőnökségén dolgozott. 1946-ban Angliában telepedett le és konzervatív filozófusként jelentős műveket publikált."] [popup title="nevezte ki" format="Default click" activate="click" close text="HAJDU: Károlyi Mihály levelezése III. 406."]. Annak ellenére, hogy a nyilvánosan kevésbé diplomatikusan fogalmazó felesége, *Andrássy Katinka* volt 1927 közepétől a Liga társelnöke, a visszaemlékező Bóta Ernő szerint vele lehetett jobban kijönni, ő volt az, aki részt vett a Liga szociális akcióiban, míg férjét elég nehéz volt akciókra vagy írásra serkenteni. Bóta [popup title="Böloni György" format="Default click" activate="click" close text="Böloni György (1882–1959) író, újságíró, műfordító. Újságíróként Párizsban barátságba került Ady Endrével. A Károlyi-kormány és a tanácsköztársaság hágai követe. 1923-ban Párizsban telepedett le, itt élt 1945-ig."] irodalmárt, Ady valamikori barátját, Károlyi mindenesét tartotta a gróf rossz szellemének és a kommunisták szálláscsinálójának a szervezetben, amelynek vezetőségébe Menczerrel együtt egy kieroszakolt lens-i közgyűlést követően került. Bár a francia Liga alapvetően a párizsi, baloldali, de nem kommunista magyar Liga-vezetőség mögött állt, Károlyi tekintélyével átmeneti győzelmet aratott, és a Lens-ban tartott közgyűlést és az ott elfogadott, az elnök jogkörét kiterjesztő határozatokat kénytelen-kelletlen ők is elfogadták. A hatalmas, baloldali magyar népmozgalomról szóló álmok ekkorra már messze tűntek: míg valamikor 1925 végén egy több mint 600 nevet tartalmazó taglista jutott el a párizsi magyar követségen keresztül Budapestre, addig a titkári pozíciót átvevő Menczer Béla 1929 februárjában már csak egy 42 nevet tartalmazó taglistát talált, akik közül azonban nyolc személynek a címét sem lehetett tudni, és az aktívak számát az új titkár [popup title="20–25 főre tette" format="Default click" activate="click" close text="PIL 794 f. 2. ő. e. 170. f. Menczer Béla levele Bóta Ernőnek, Párizs, (1929?) február 3., ill. ugyanez: Petőfi Irodalmi Múzeum, Kézirattár, V. 5242/15."].

1. Az Emberi Jogok Magyar Ligájának taglistája

[Tovább a galéria oldalára](#) ^[11]

[Hely nélkül, 1925.](#) ^[12]

Jelzet: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (továbbiakban: MNL OL) K (Polgári kori kormányhatósági levéltárak) 149 (Belügyminisztérium, Rezervált iratok) PTI 651/2. 1926-1-4382. – Eredeti, gépelt.

Károlyi azután 1930-tól rohamosan távolodott a Liga egész tevékenységétől: az összezsugorodott egyesületet és munkáját feleslegesnek találta, attitűdjét kispolgárinak, politikai nézeteit pedig megengedhetetlenül lagymatagoknak; minden energiájával a Kominternbe törekedett, a fokozatosan a jogvédelem felé forduló egyesület számára elveszítette érdekességét. Ez a sokszor megalázott Bóta Ernőben érezhető ellenszenvet keltett, úgyhogy nem habozott francia politikusok előtt is inkorrektsséggel vádolni valamikori elnökét. Ez azonban nem jelentette azt, hogy a Liga vagy annak vezetője egy vonással is elnézőbb lett volna a hivatalos Magyarország irányában: írásaiban, beadványaiban csak úgy záporoznak a jelzők a Horthy-rendszerre, sőt a harmincas évek elején azért is lobbizott, nehogy az optáns-ügy (a földjeiket elvesztő erdélyi magyar földbirtokosok kártérítése) rendezését a francia Nemzetgyűlés elfogadja. Bóta pedig nemcsak, hogy közölte a Ligához közelálló *Horizont* című folyóiratban az elkötelezett magyarbarátból kényszeres magyarellenessé váló, egykor Budapesten élő és magyarul jól tudó *Raoul Chélard* újságíró és kereskedelmi attasé cikkeit, de annak halála után hosszan levelezett a párizsi csehszlovák követtel, *Štefan Osuský*-val, majd megosztottak az elhunyt hagyatékán is. A csehszlovákokhoz jutottak a publicista iratai (benne az állítólag több százezer adatot tartalmazó kartotékkrendszerrel), míg Chélard könyvei a [popup title="Ligához" format="Default click" activate="click" close text="Az egészen egyedi pályát befutó Chélard-ról.: ABLONCZY, BALÁZS: Avant et après l'amour: la position des médiateurs culturels entre la France et la Hongrie à travers l'exemple de Raoul Chélard. In: Antoine Marès (dir.): La France et l'Europe centrale – Médiateurs et médiations. Institut d'Etudes Slaves. Paris, 2015, 51–60."].

Ráadásul a párizsiak élén álló Bóta emlékirataiban nyilvánvalóan szépíti valamelyest a valóságot, amikor 1969-ből úgy emlékszik vissza, hogy pontosan lehatárolta magát és szervezetét a kommunistáktól: nemcsak a húszas években, hanem a harmincasokban is számos szélsőbaloldali aktivista dolgozott a szervezetben, egyesek Bóta közvetlen munkatársaiként (mint például [popup title="Löfler A. Pál" format="Default click" activate="click" close text="Löfler Pál, Paul Adolphe Löffler (1901–1979): író, hírlapíró, műfordító. 1919-ben vöröskatoná volt. 1924-ben Párizsba emigrált."], és a pártolt ügyek nagy része is kiutasított, letartóztatott, internált vagy egyszerűen csak tartózkodási engedélyért folyamodó „spanyolokkal”, kommunista munkásokkal volt kapcsolatos. Ügyeik intézésében a lecsökkent tagságú, de a francia Liga, és elnöke, a magyar származású [popup title="Victor Basch" format="Default click" activate="click" close text="Victor Basch (1863-1944) egyetemi tanár, filozófus, esztéta. 1926 után az Emberi Jogokat Védő Liga elnöke. 1944-ben szélsőjobboldali kollaboránsok feleségével együtt kivégzik."], filozófusprofesszor támogatását élvező irányítók fesztelenül érintkeztek a franciaországi magyar pártvezetőséggel, így például a *Szabad Szó* szerkesztőjével (a hamarosan egyébként trockista elhajlónak minősülő [popup title="Mosonyi Ferenc" format="Default click" activate="click" close text="Mosonyi Ferenc (1908–1943?) közgazdász, újságíró, kommunista aktivista, deportálásban hunyt el."], a harmincas évek második felének népfrengő hangulatában Bóta személy szerint már nem csábult el: a magyar kommunista mozgalom utolsó nagy akciójában, a Franciabarát Magyarok Egyesületében a Liga vezetője már visszautasította a szereplést: „személyemet illetően én megmaradok azon határozott állásfoglalásom mellett, hogy az emigráció érdekeit csak úgy van módomban kellően képviselni, ha távol maradok minden csoportosulástól, úgy mint magán ember mint a [popup title="Liga képviselője" format="Default click" activate="click" close text="HAJDU (Károlyi Mihály levelezése III. 469.) ugyan úgy tudja, hogy a Liga diszkrétan segítette az egyesület munkáját, de ez inkább a Ligából jövő egyénekre vonatkozhatott. OSZKK, Fond 343: a Párizsi Kölcsönösen Segélyező Magyar Egylet rendezetlen iratai, 1. doboz, Bóta Ernő levele Löfler Pálnak, Boulogne-sur-Seine, 1939. február 26. (A fond valójában egy sor párizsi magyar egyesület iratait tartalmazza, a kölcsönösen segélyző mellett a Liga, a Franciaországi Magyar Egyesületek Szövetsége és a Franciaországi Magyar Szociális Központ dokumentumait. Köszönöm Liphay Endre, a Kézirattár vezetője és Szita Gábor munkatárs szívélyes segítségét.)”.

^[13] Victor Basch filozófiaprofesszor, a francia Emberi Jogokat Védő Liga magyar származású elnöke

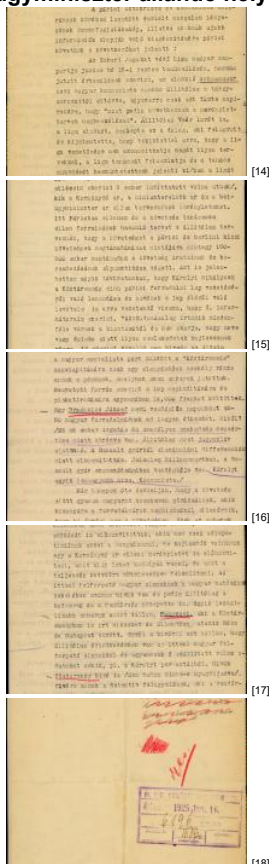
Hozzá kell tennünk, hogy korábbi rokon- vagy ellenszenvet nem játszottak szerepet Bóta és a Liga segítségnyújtásaiban: a harmincas évek végén foglalkozott korábbi ellenlábasa, Bánó József protézsisével, sőt amikor a családfő megbetegedett és nem tudta ellátni az övéit, szemorvost kerített a [popup title="fiának" format="Default click" activate="click" close text="Uo. passim, illetve Bóta Ernő ismeretlenek, Boulogne-sur-Seine, 1939. augusztus 4.]. A harmincas évek végén idegenvezetőként dolgozó *Dugovich Viktor* állampolgárságának ügyét igyekezett előremozdítani szenátoroknak és nemzetgyűlési képviselőknek írott leveleivel: mindezt annak ellenére, hogy Dugovich a húszas évek belső harcaiban a Ligán belül másik táborhoz tartozott – és egyébként a magyar követség informátora is volt, bár ezt Bóta nem [popup title="tudhatta" format="Default click" activate="click" close text="Uo. Bóta Ernő Paul Raphaël történésznek, Boulogne-sur-Seine, 1939. július 15. III. Bóta Ernő Justin Godard szenátornak, Boulogne, 1939. május 9. Dugovich informátor voltláról: MNL OL K 70, 365. cs. 1127/1926 res sz., Hevesy Pál párizsi ügyvivő távirata Walkó Lajos külügyminiszernek (szigorúan titkos), 1926. szeptember 30.].

Miben is állt a Liga munkája? A jótékonyági akciók és nyelvtanulmányok mellett az esetek elsősorban többségében kiutasításra ítélt, internált vagy állampolgárságért, tartózkodási engedélyért folyamodó egyéneknek, családoknak igyekezett segíteni. „Az *Emberi Jogok Ligája* közelélp minden egyes [!] alkalommal, amikor igazságtalanságok, önkényes tettek, visszaélések, illetve törvénytelenések elkövetésére hívják fel a figyelmét. Működési lehetőségei: közbelépések a közhatalóságoknál; folyamodványok a Képviselőházban, saját útján való közlételemek, – illetve gyűlések, megfelelően alapelveihez, melyeket képvisel. Az *Emberi Jogok Ligája* szigorúan megtilt minden közbelépést pereskedők között, minden joggyűlésben – melyek magán érdeket illet” – állt a Liga levélpapírján (ezzel a helyesírással) a harmincas években. A hozzájuk fordulókat általában gondosan figyelemzették panaszuk pontos előadására, és jelezték azt is, ha az kívül esik a Liga hatókörén (pl. polgári peres ügyről vagy egyébekről volt szó), és általában a francia nyelvű beadványok elkészítésében is segítettek. Az így kitöltött dossziét továbbították a francia Ligához, illetve akár közvetlenül egyes nagyhatalmú pártfogókhoz, ha politikailag olyan súlyú személyiségről volt szó (ilyen volt például az 1938 végén a Csehszlovákiából kivándorolt baloldali politikusok csoportja, sorai közt *Kéri Pállal, Fényes Lászlóval*, a szociáldemokrata *Schultz Ignáccal*). Ilyen esetben parlamenti képviselőkkel, a belügyminiszterrel, a rendőrprefektussal vagy a francia Liga elnökével vették fel a [popup title="kapcsolatot" format="Default click" activate="click" close text="Bibliothèque de Documentation Internationale Contemporaine (BDIC, Nanterre), Fond Ligue des droits de l'homme, F Δ Rés, 798/385/9752. (Maga a fond is megér egy misét: 1940 késő őszén a német biztonsági rendőrség lefoglalta a francia Liga dokumentumait és a papírokat Németországba szállították. Innen a Vörös Hadsereg vitte tovább őket 1945-ben: a levéltári anyag csak a kilencvenes években került vissza Franciaországba, ahol a Paris X-Nanterre Egyetem kampuszán kutathatóak, és magukban foglalják a magyar Ligával fenntartott kapcsolat dokumentációját. Köszönöm Sarolta Benezrának a kutatásban nyújtott segítségét. Az iratanyag begyűjtéséről ld.: NORMAN INGRAM: Selbstmordor Euthanasia? Who killed the Ligue des droits de l'homme? French History 2008. 3. (22.) 337–357.]. Nem egy esetben született parlamenti interpelláció vagy képviselői látogatás a Liga kezdeményezéseiből. Ugyanakkor a francia Liga elvárta, hogy magyar vonatkozású ügyekben a folyamodók először a magyar Ligát keressék fel, közvetlenül ne forduljanak a francia központhoz. Ha egy pillantást vetünk a folyamodványokra, kiderülhet: a Liga tevékenységének és érvrendszerének nagy része politikai háttérrel volt. Akadt ugyan néhány szövegtől légionista-ügy vagy rossz szociális helyzetű családért való interveniálás, de a szociális jogokban való járatlanság megmutatkozott akkor, amikor 1945 után Bóta Ernő megpróbált immár például egyenlő bért követelni a bevándorolt magyar munkások számára; a belügyminisztérium egyetlen mozdulattal sópörte le indítványát, az illetékesség hiányára hivatkozva. A Liga ügyvédet ritkán foglalkoztatott, legalábbis ennek alig találni nyomát, módszerei valahol a háttérből való nyomásgyakorlás, a protekció és a pártfogás között mozogtak. Nem mindig volt ebben a tevékenységében sikeres: volt, akit nem sikerült kihozni az internálótáborból, vagy nem kerülhetett el a kiutasítást. De jó néhány eset azt mutatja, hogy akkor is, amikor az alany azt érezte, hogy a Liga elhanyagolja őt (mint a kommunista mozgalomból tulajdonképp kitagadott *Normai Ernőt*), a fennmaradt iratanyag tanúsága szerint elég lelkiismeretesen foglalkoztak az ügyével – csak épp nem sikerült eredményt [popup title="elérni" format="Default click" activate="click" close text="NORMAI ERNŐ: Beatrice egyik apródjá. Magvető (Tények és tanúk), Bp., 1987, 269. és PIM Kt, V.5242/5, Fejtő Ferenc levele Bóta Ernőnek, Párizs, 1938. október 18. És: BDIC, Fonds LDH, F Δ Rés, 798/383/6327.].

A francia Liga iratai között fennmaradt 108 magyar vonatkozású dosszié (ez lényegesen több mint a környékbeli országokból jöttek iratai), és az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában eddig feltárt, jórészt harmincas évekből álló dosszié elemzéséből néhány dolog mégis feltűnik. Egyrészt folyamodványaiában a Liga kínosan kerülte a „kommunista” jelzőnek még csak az említését is: vörösörök helyett általában „köztársasági őrseget” (*garde républicaine*) említtettek, vagy ha valaki a vörösörög parancsnoka volt valahol vidéken, akkor például a „biztonsági erők parancsnoka” megnevezéssel ajándékozták meg. A beadványokat elnézve az a benyomásunk támadhat, hogy az 1919-es kommün alatt mindenki „szocialista”, „köztársasági” vagy „szakszervezeti aktivista” volt. Lehetőség szerint még a spanyol polgárháború köztársasági önkéntesei esetén is minden erővel arra törekedtek a beadványok írói, hogy véletlenül se kerüljön szóba a kommunista párt. A másik furcsa perifrázis a kérelmezők zsidó származására tett utalások lehetőség szerinti elkerülése volt. Persze aki akarta, érthette a menekülés motívumát („*numerus clausus*”) vagy a „*zsidóellenes politika*”), de a zsidó jelző a lehető legtrikákból van leírva, és az ezekhez fűzött magyarázatok is sokszor érthetetlenek tűnhetnek a francia tisztviselők számára. A Magyarországról való távozás fő oka lehetett még a rendszer általi üldöztetés, a féherterror, illetve a nem mindig szabatos jogi terminusokba öltöztetett törvény előtti meghurcolás. A beadványokban sokszor azt látni még, hogy sokszor és teljesen indokolatlanul használják az írók a „királyi” jelzőt a magyar intézmények megjelölésére („*a királyi hatalom megdöntése*”) mint vád: ami nyilvánvalóan a kifejezés antirepublikánus és vélt francia visszhangja miatt volt gyakran használt. A nyelvi óvatosságnak az is oka volt, hogy a harmincas évek francia közhangulata elég erősen a bevándorlók ellen fordult, és a közigazgatás bizonyos részeiben nem volt ritka az élénk kommunista- vagy zsidóellenesség; népfrontkormány ide vagy oda.

A párizsi magyar követséget nem különösebben hatotta meg a finom távolgártartás a kommunistáktól és az egyre inkább a jogvédelemre összpontosító tevékenység. Az egyesület kezdetől a magyar szervek célpontja volt: már az alakuláskor informátorokat építettek a szervezetbe, sőt egy alkalommal az irattárat is ellopatták. Egy 1926-os jelentés nem igyekezett nagyon árnyalt (és szintaktikailag helyes) képet adni, amikor a Liga társadalmi bázisát elemezte: „*a magyar forradalmakból visszamaradt s idevetődött sópredék a szektárius természetű kommunistákon kívül szinte csupa olyan egyensúlyát veszített, céltudatos és kitartó politikai munkára képtelen, félművelt vagy félbold emberből áll, aki éppen természeténél fogva nem tud egymással összhangban lenni.*”

2. Khuen-Héderváry Sándornak, a külügyminiszter állandó helyettesének átírata a belügyminiszternek

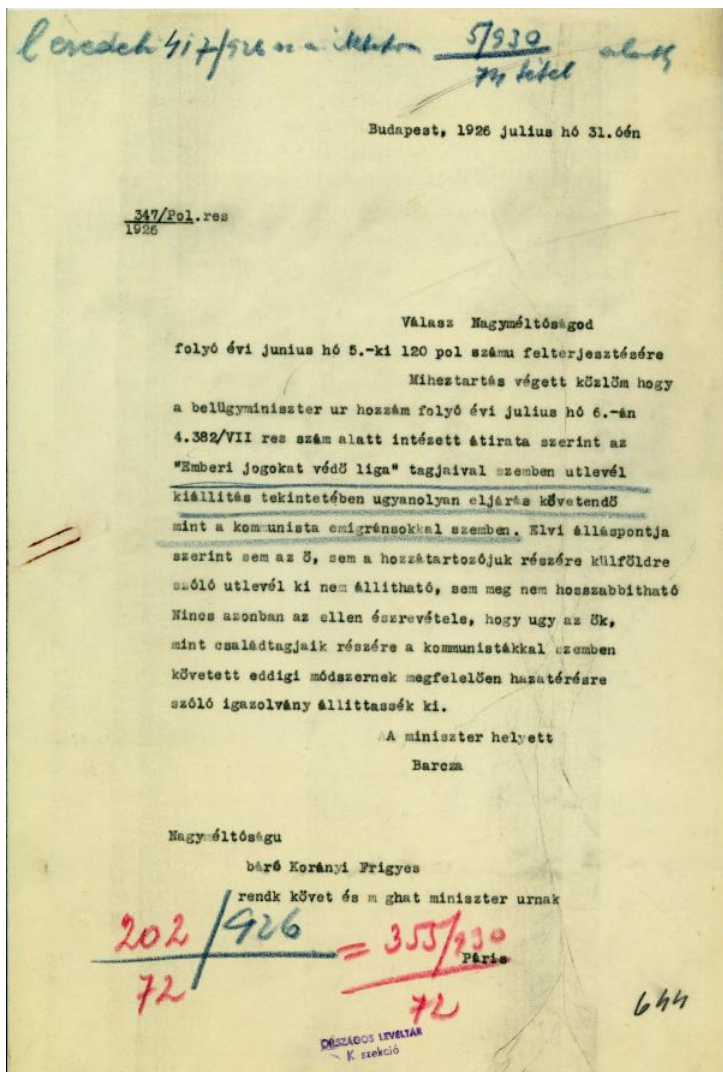

Tovább a galéria oldalára [19]
Budapest, 1925. július 13.

Jelzet: MNL OL K 149 PTI 651/2. 1926-1-4786. – Eredeti, gépelt, aláírással.

A Liga tagjai pedig már 1926-tól ugyanolyan elbánás alá estek, mint a kommunista emigránsok: „*útlevélet nem lehet kiállítani, hosszabbítani számukra, de hazatérési igazolványt kaphatnak*”, ami egyúttal azt is jelentette, hogy hazatérésük során a rendőrség figyelmét is felhívták rájuk – mint a kommunistákra. (Útlevelükbe vagy igazolványukba kék színű pecsétet ütöttek be az évszámot: ez jelezte a magyar határőrizeti szerveknek, hogy kövessék figyelemmel az okmányt felmutató személyt.)

3. Barcza György levele Korányi Frigyes párizsi magyar követnek a Liga tagjainak magyarországi beutazásáról

Budapest, 1926. július 31.

Jelzet: MNL OL K 95 (Külgügyminisztérium, Párizsi követség) 2. (Általános ügyek) –1922-1930–347/pol.res. 1926. – Eredeti, gépelt.

Mindent összevetve, a párizsi Emberi Jogok Magyar Ligája olyan korai jogvédő magyar szervezet, amely különleges, emigrációs körülmények között jött létre. Magyar vonatkozásban az egyik első, jogvédelemmel foglalkozó szervezet volt, amely a francia szinten már évtizedek óta létező működési forma adaptációját kísérte meg. Baloldaliságát (amelyet valahol az októbrista típusú polgári radikalizmus és a Világosság-csoport szocializmusa közé helyezhetünk el) soha nem tagadva, mindig elég vehemensen állt ki a Horthy-rendszer ellen. Egyúttal a korai politikai törekvésektől, illetve kalandor tervekétől távolodva, az egyesület hamar felmutatta a professzionalizálódás jeleit. A kommunistákkal szembeni ambivalens viszony 1945 után nyílt ellenségessébe váltott át. A magyar kisebbségek jogairól már rögtön a második világháború után meginduló küzdelem, illetve a szabadkőművesség pártfogása pedig más irányba indította el vezetőit és tagjait, mint a kommunista szatellit-szervezetek zömét.

Címkék:

[magyar emigráció](#) [21]

[jogvédelem](#) [22]

[kommunista](#) [23]

[szociáldemokráta](#) [24]

[Párizs](#) [25]

[Franciaország](#) [26]

[Károlyi Mihály](#) [27]

[Bóta Ernő](#) [28]

Kiadás: 17. évfolyam (2017) 2. szám

Forrás webcím: <https://www.archivnet.hu/jogvedelem-es-politikai-aktivizmus-kozott-a-parizsi-emberi-jogok-magyar-ligaja-1924-1939>

Hivatkozások

[1] <https://www.archivnet.hu/jogvedelem-es-politikai-aktivizmus-kozott-a-parizsi-emberi-jogok-magyar-ligaja-1924-1939>

[2] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/1-az-emberi-jogok-magyar-ligajanak-taglistaja/humnlolk01490651f000219260001438201.jpg>

[3] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/1-az-emberi-jogok-magyar-ligajanak-taglistaja/humnlolk01490651f000219260001438202.jpg>

[4] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/1-az-emberi-jogok-magyar-ligajanak-taglistaja/humnlolk01490651f000219260001438203.jpg>

[5] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/1-az-emberi-jogok-magyar-ligajanak-taglistaja/humnlolk01490651f000219260001438204.jpg>

[6] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/1-az-emberi-jogok-magyar-ligajanak-taglistaja/humnlolk01490651f000219260001438205.jpg>

[7] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/1-az-emberi-jogok-magyar-ligajanak-taglistaja/humnlolk01490651f000219260001438206.jpg>

[8] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/1-az-emberi-jogok-magyar-ligajanak-taglistaja/humnlolk01490651f000219260001438207.jpg>

[9] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/1-az-emberi-jogok-magyar-ligajanak-taglistaja/humnlolk01490651f000219260001438208.jpg>

[10] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/1-az-emberi-jogok-magyar-ligajanak-taglistaja/humnlolk01490651f000219260001438209.jpg>

[11] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/1-az-emberi-jogok-magyar-ligajanak-taglistaja/humnlolk01490651f000219260001438210.jpg>

[12] <https://www.archivnet.hu/1-az-emberi-jogok-magyar-ligajanak-taglistaja>

[13] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/ablonczy_indexkep.jpg

[14] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/2-khuen-hedervary-sandornak-a-kulugyminiszter-allando-helyettesenek-atirata-a-belugyminiszternek/humnlolk01490651f000219260001478611.jpg>

[15] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/2-khuen-hedervary-sandornak-a-kulugyminiszter-allando-helyettesenek-atirata-a-belugyminiszternek/humnlolk01490651f000219260001478612.jpg>

[16] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/2-khuen-hedervary-sandornak-a-kulugyminiszter-allando-helyettesenek-atirata-a-belugyminiszternek/humnlolk01490651f000219260001478613.jpg>

[17] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/2-khuen-hedervary-sandornak-a-kulugyminiszter-allando-helyettesenek-atirata-a-belugyminiszternek/humnlolk01490651f000219260001478614.jpg>

[18] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/2-khuen-hedervary-sandornak-a-kulugyminiszter-allando-helyettesenek-atirata-a-belugyminiszternek/humnlolk01490651f000219260001478615.jpg>

- [19] <https://www.archivnet.hu/2-khuen-hedervary-sandornak-a-kulugyminiszter-allando-helyettesenek-atirata-a-belugyminiszternek>
- [20] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/hu_mnl_ol_k_0095_0002_1922_1930_0347_1926_1.jpg
- [21] <https://www.archivnet.hu/cimkek/magyar-emigracio>
- [22] <https://www.archivnet.hu/cimkek/jogvedelem>
- [23] <https://www.archivnet.hu/cimkek/kommunista>
- [24] <https://www.archivnet.hu/cimkek/szocialdemokrata>
- [25] <https://www.archivnet.hu/cimkek/parizs>
- [26] <https://www.archivnet.hu/cimkek/franciaorszag>
- [27] <https://www.archivnet.hu/cimkek/karolyi-mihaly>
- [28] <https://www.archivnet.hu/cimkek/bota-erno>